

УДК 378.141:159.9:629.73(045)

Ковалькова Т. О.
Національний авіаційний університет

ДИНАМІКА РІВНІВ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АВІАЦІЙНІЙ ГАЛУЗІ

У статті здійснено аналіз та оцінку результатів формувального експерименту з упровадження технології формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності в авіаційній галузі. Автором розроблено спецкурс "Особливості професійної діяльності практичного психолога в авіаційній галузі", який озброїв студентів ґрунтовними знаннями про особливості професійної діяльності практичного психолога в авіаційній галузі та сформував прикладні, фахово орієнтовані уміння з надання кваліфікованої психологічної допомоги авіаційному персоналу. Викладання цього спецкурсу було зорієнтоване на формування готовності майбутнього психолога до професійної діяльності в авіаційній галузі, складовими якої є особистісний, когнітивний, інтерактивний та рефлексивний (оцінний) компоненти. На цьому етапі дослідження в експериментальній групі встановлена позитивна динаміка сформованості рівнів готовності майбутніх психологів до професійної діяльності в авіаційній галузі завдяки викладанню навчальних дисциплін циклу "За самостійним вибором ВНЗ", впровадженню педагогічної технології та застосуванню експериментального спецкурсу.

Ключові слова: *готовність, рівень готовності, психолог, формувальний експеримент, технологія, спецкурс.*

Розглядаючи особливості роботи професійного психолога у певних сферах людської діяльності, які зумовлюються специфікою її об'єкта, умов реалізації її завдань, ми виявили, що науковцями проведені дослідження щодо професійної діяльності психологів у різних галузях, але не досліджена в педагогічному аспекті проблема формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності в авіаційній галузі.

Проблему готовності представлено в наукових працях А. Деркач, М. Дяченко, В. Зазикіна, Т. Ільїної, Л. Кандибович, Г. Ковалева, С. Максименка, В. Панка, Ф. Рекешевої, В. Рибалки, І. Солійчук, Я. Чаплак. Учених цікавить проблема професійного становлення майбутніх психологів-практиків на сучасному етапі розвитку суспільства. Під ним розуміють індивідуальний розвиток особистості майбутнього спеціаліста, у ході якого відбувається усвідомлення професійно значущих утворень, формується "Я – концепція" та виробляється стратегія професійної діяльності в гуманістичній парадигмі [1, с. 80-90].

Мета статті полягає у представленні результатів упровадження у навчально-виховний процес авіаційного ВНЗ технології формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності в авіаційній галузі.

Під час формувального етапу експерименту нами було впроваджено у

навчально-виховний процес авіаційного ВНЗ теоретично обґрунтовану технологію готовності майбутніх психологів до професійної діяльності в авіаційній галузі, підготовлено та апробовано навчально-методичне забезпечення запропонованої технології; проведено повторне діагностичне дослідження респондентів контрольної та експериментальної груп.

У формувальному етапі експерименту брали участь студенти 5 курсу напряму підготовки 6.030102 “Психологія” Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету. Під час цього етапу здійснювалась експериментальна апробація ефективності розробленої технології формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності в авіаційній галузі. Результати експериментальної роботи підлягали порівнянню. У контрольній групі навчання студентів здійснювалося за традиційною методикою. В експериментальній групі навчально-виховний процес орієнтувався на формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності в авіаційній галузі. Водночас було актуалізовано педагогічні умови, які підвищують ефективність цього процесу: спрямованість діяльності науково-педагогічного працівника на формування готовності студентів-психологів до професійної діяльності в авіаційній галузі; забезпечення особистісно зорієнтованого змісту навчання студентів; наявність суб’єктної позиції студентів у процесі професійної підготовки; використання методів, які активізують навчально-пізнавальну діяльність студентів-психологів.

У контрольній групі експериментальна робота проводилася в процесі вивчення циклу дисциплін “За самостійним вибором ВНЗ”. Зокрема ними при підготовці психологів авіаційної галузі в НАУ є: “Основи авіації”, “Світова практика управління безпекою в авіації”, “Психологічні проблеми спілкування в професійних командах та екіпажах”, “Психологія авіаційного спорту”, “Основи авіаційної медицини”, “Психологічні технології роботи з персоналом”, “Психологія професійного ризику”, “Авіаційна ергономіка”, “Авіаційні системи відображення інформації”, “Психологія екстремальних та кризових ситуацій”, “Постстресова реабілітація”. В експериментальній групі навчально-виховний процес базувався на реалізації технології формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності в авіаційній галузі. Зокрема важливим компонентом її змісту було впровадження у навчально-виховний процес ВНЗ спецкурсу “Особливості професійної діяльності практичного психолога в авіаційній галузі”.

Основою у процесі здійснення експериментальної роботи була спільна діяльність викладача і студентів з формування особистісного, когнітивного, інтерактивного та рефлексивного (оцінного) компонентів готовності майбутніх психологів до професійної діяльності в авіаційній галузі. Для цього було застосовано активні методи навчання.

Після проведення формувального етапу експерименту нами було проведене повторне вимірювання параметрів готовності майбутніх психологів до професійної діяльності в авіаційній галузі у процесі фахової підготовки задля визначення ефективності запропонованої технології.

Після проведення формувального експерименту показники мотиваційної складової особистісного компонента готовності студентів експериментальної групи (ЕГ) максимально зросли за шкалами “альтруїзм” (від 4,96% до 47,8% – творчий рівень та від 20,67% до 26,1% – продуктивний рівень) і “результат” (від 2,5% до 47,8% – творчий рівень та від 22,3% до 30,4% – продуктивний рівень). Показники шкали “процес” практично не змінилися. При цьому спостерігається незначне спадання результатів експериментальної групи за шкалою “егоїзм” (ЕГ – 26,1% – продуктивний рівень). В контрольній групі (КГ) майбутніх психологів досліджувані параметри також змінилися, але менш істотно (35,0% – “альтруїзм”; 25,0% – “результат”).

У ході формувального експерименту також увага приділялася формуванню професійних цінностей студентів. В експериментальних групах значно підвищилася кількість студентів із творчим та продуктивним рівнями сформованості цінності професійної самореалізації. У контрольних групах таке підвищення не спостерігалось. Показовими є результати ранжування цінностей, при якому студенти ЕГ на перші позиції найчастіше ставили цінності професійної самореалізації: цікаву роботу – 9,17; продуктивне життя – 9,45; розвиток – 9,49, а також “абстрактні” цінності, такі як любов – 9,05. На середні позиції своєї ціннісно-орієнтаційної шкали досліджувані ставлять “конкретні” цінності. Інші цінності за середніми арифметичними результатами можна поставити на низькі позиції в ієрархії цінностей.

Аналогічну тенденцію ми бачимо й стосовно інструментальних цінностей майбутніх психологів. У контрольних групах змін майже не відбулося. Лише “освіченість” зросла із 7,91 до 9,94, що зумовлюється професійною підготовкою у ВНЗ. Найбільш важливими для себе студенти експериментальної групи вважають цінності справи, цінності самоствердження, цінності прийняття інших і цінності спілкування, а саме: відповідальність (почуття обов’язку, уміння дотримуватися слова) – 8,14; освіченість (широта знань, висока загальна культура) – 8,56; самоконтроль (стриманість, самодисципліна) – 8,28; сміливість у відстоюванні своєї думки, своїх поглядів – 8,17; тверда воля (уміння настояти на своєму, не відступати перед труднощами) – 7,29; терпимість (до поглядів і думок інших, уміння прощати іншим їхні помилки й омани) – 7,05; ефективність у справах (працьовитість, продуктивність у роботі) – 7,06. Цінності професійної самореалізації, а також цінності справи є достатньо значимими

ціннісними орієнтаціями для студентів-психологів і відповідають творчому та продуктивному рівням. Середньо значимими є такі етичні та індивідуалістичні цінності: вихованість (гарні манери) – 5,76; високі вимоги до власного життя – 5,59; життєрадісність (почуття гумору) – 5,17. Решта конформістських, альтруїстичних та індивідуалістичних інструментальних цінностей є менш значими для досліджуваних.

Під час констатувального етапу експерименту нами було виявлено достатні перешкоди при встановленні емоційних контактів у майбутніх психологів. Найбільші тенденції до поліпшення в експериментальній групі після формульовального етапу експерименту спостерігаються за шкалами “невміння управляти емоціями” та “неадекватний прояв емоцій”. При цьому результати контрольної групи майже не змінилися.

Зміни в рівнях розвитку комунікативних умінь в обох групах можна пояснити дією професійної підготовки, зокрема циклу дисциплін “За самостійним вибором ВНЗ”. Однак значні зміни показників експериментальної групи порівняно з контрольною ми отримали лише завдяки впливу додаткової штучно створюваної умови – реалізації технології формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності в авіаційній галузі у процесі фахової підготовки.

Також нами досліджувалися організаційні уміння студентів контрольної й експериментальної груп після проведення формульовального етапу експерименту. Отримані дані засвідчують, що в експериментальній групі творчий рівень розвитку організаційних умінь виріс із 1,7% до 30,4% (проти відповідних показників контрольної групи – з 2,3% до 10,0%), а продуктивний рівень – із 7,4% до 47,8% (КГ – з 7,6% до 30,0 %).

Для діагностики умінь студентів під час проведення формульовального експерименту застосовувався і метод *аналізу конкретних ситуацій (case-study)*, оскільки він дає змогу наблизити процес навчання до реальної практичної діяльності психолога у сфері цивільної авіації. Студентам пропонувалося уявити ситуації, пов’язані з авіаційними інцидентами. Їм необхідно було поставити себе на місце психолога і запропонувати психологічну допомогу у кожній ситуації.

Наприклад, відповідаючи на один із кейсів, студенти уявляли, що їх призначили на посаду психологом з відбору кадрів в авіакомпанію та вирішували, які психодіагностичні методики вони будуть використовувати. Респонденти ЕГ запропонували використати методики для аналізу когнітивної сфери (тест структури інтелекту Р. Амтхауера, кільця Ландольта, таблиці Шульте, тощо), вимірювання емоційної сфери (В. Бойко), мотиваційної та вольової сфер, діагностику готовності до ризику (Г. Шуберта), особливостей комунікативної сфери. Також деякі студенти додали, що необхідно використовувати тепінг-тест Є. Ільїна для визначення

властивостей нервової системи за психомоторними показниками, методику САН (методика діагностики оперативної оцінки самопочуття, активності й настрою), методики для встановлення стану тривожності, агресивності, типу темпераменту, концентрації уваги, типу мислення, оперативності пам'яті, стресостійкості, знання професії, діагностику сфери ціннісних орієнтацій, відповідальності. Досліджувані КГ зазначили, що ними будуть використані методики на визначення: уваги, пам'яті, психічного стану людини, тривожності, агресивності.

Така робота сприяла формуванню практичних умінь психолога, адаптованих до умов роботи в авіаційній галузі. Нами були отримані значно кращі результати у студентів ЕГ, ніж у студентів КГ. Так як респонденти ЕГ проявили творчий (високий) рівень професійних умінь, можна стверджувати, що це ми досягли за допомогою педагогічного впливу – реалізації технології формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності в авіаційній галузі у процесі фахової підготовки.

Продуктивний (вище середнього) та творчий (високий) рівні рефлексивності мають більше половини респондентів експериментальної групи. Отже, динаміка рефлексивності у студентів цієї групи після проведення формувального етапу експерименту має тенденцію до зростання.

Висновки. На формувальному етапі дослідження доведено, що викладання навчальних дисциплін циклу “За самотійним вибором ВНЗ”, застосування експериментального спецкурсу “Особливості професійної діяльності практичного психолога в авіаційній галузі” та впровадження педагогічної технології формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності в авіаційній галузі у процесі фахової підготовки забезпечує позитивну динаміку сформованості рівнів зазначеної готовності в студентів експериментальної групи порівняно зі студентами контрольної групи.

Використана література:

1. Рибалка В. В. Особистісний підхід як психолого-педагогічний принцип організації профільної та професійної підготовки учнівської молоді / В. В. Рибалка // Психологія особистісно орієнтованої професійної підготовки учнівської молоді : науково-методичний посібник. – Київ, Тернопіль : підручники і посібники, 2002. – С. 80-90.

КОВАЛЬКОВА Т. О. *Динаміка урвней готовности будущих психологов к профессиональной деятельности в авиационной отрасли.*

В статье осуществлен анализ и оценка результатов формирующего эксперимента по внедрению технологии формирования готовности будущих психологов к профессиональной деятельности в авиационной отрасли. Автором разработан спецкурс “Особенности профессиональной деятельности практического психолога в авиационной отрасли”, который вооружил студентов глубокими знаниями об особенностях профессиональной деятельности практического психолога в авиационной отрасли и сформировал прикладные, профессионально

ориентированные умения по оказанию квалифицированной психологической помощи авиационному персоналу. Преподавание данного спецкурса было сориентировано на формирование готовности будущего психолога к профессиональной деятельности в авиационной отрасли, составляющими которой являются личностный, когнитивный, интерактивный и рефлексивный (оценочный) компоненты. На данном этапе исследования в экспериментальной группе установлена положительная динамика сформированности уровней готовности будущих психологов к профессиональной деятельности в авиационной отрасли в процессе профессиональной подготовки благодаря преподаванию учебных дисциплин цикла "По самостоятельному выбору вуза", внедрению педагогической технологии и применению экспериментального спецкурса.

Ключевые слова: готовность, уровень готовности, психолог, формирующий эксперимент, технология, спецкурс.

KOVALKOVA T. O. The dynamics of levels of future psychologists' readiness for professional work in the aviation industry.

In the article is carried out the analysis and evaluation of results of forming experiment on introduction of technology for the formation of future psychologists' readiness for professional work in the aviation industry. The author developed a special course "Special features of professional work of a practical psychologist in the aviation industry". It equipped students with a detailed knowledge about the features of professional work of a practical psychologist in the aviation industry and formed applied, professionally oriented skills for providing the qualified psychological assistance to aviation personnel. Teaching of this special course was oriented on the formation of future psychologists' readiness for professional work in the aviation industry. The components of this readiness are personal, cognitive, interactive and reflective (evaluative). In the experimental group installed a positive dynamics of formation of levels of future psychologists' readiness for professional work in the aviation industry due to teaching of educational subjects of the cycle "By an independent choice of the university", introduction of the pedagogical technology and application of the experimental special course.

Keywords: readiness, level of readiness, psychologist, forming experiment, technology, special course.

УДК 378.141(477)

**Кобрій О. М.
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка**

ОСОБЛИВОСТІ РЕФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ВНЗ РАДЯНСЬКОГО ПЕРІОДУ

У статті простежуються зміни у трактуванні змісту педагогічних дисциплін, обсягу та орієнтирів пропонованої інформації, її відповідності майбутній діяльності студентів. Обґрунтовано розвиток педагогічних явищ і процесів, виявлено тенденції, що спонукали до демократичних перетворень у майбутньому, а також зроблено висновок про відповідний розвиток змісту педагогічних дисциплін у ВНЗ радянського періоду.